

MAKTAB MUHITINING PSIXOLOGIK XAVFSIZLIGINI BAHOLASH VA RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Berdimurodova Xumora Abdunazar qizi

Samarqand viloyati Narpay tumani

65-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada maktab muhitining psixologik xavfsizligini baholash va rivojlantirishning nazariy hamda amaliy psixologik jihatlari tahlil qilingan. Maktabdagi psixologik iqlimning o'quvchilar, pedagoglar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlarga ta'siri, psixologik xavfsizlikni ta'minlovchi omillar, diagnostika usullari hamda uni rivojlantirishga qaratilgan psixologik yondashuvlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: psixologik xavfsizlik, maktab muhiti, psixologik iqlim, emotsional farovonlik, maktab psixologi, psixologik diagnostika, profilaktika, ijtimoiy moslashuv, kommunikativ kompetensiya, ruhiy salomatlik.

KIRISH

Psixologik xavfsizlik — bu insonning o'z fikri, hissiyoti va qarashlarini qo'rquv, bosim, kamsitilish yoki jazolanishdan xavotir olmasdan erkin ifoda eta oladigan ruhiy va ijtimoiy muhit holatidir. Bunday muhitda shaxs o'zini hurmat qilingan, qo'llab-quvvatlangan va himoyalangan deb his qiladi.

Ta'lim muassasasida psixologik xavfsizlik o'quvchilar, o'qituvchilar va ota-onalar o'rtasidagi sog'lom munosabatlar, o'zaro ishonch, hurmat va hamkorlikka asoslanadi. Psixologik xavfsiz muhitda o'quvchilar xato qilishdan qo'rqmaydi, o'z fikrini bimalol bildiradi, yangi bilimlarni faol o'zlashtiradi hamda ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Psixologik xavfsizlikning asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

- o'zaro hurmat va ishonch;
- kamsitish, zo'ravonlik va tazyiqning mavjud emasligi;
- erkin muloqot va fikr almashish imkoniyati;

- hissiy qo‘llab-quvvatlash;
- adolatli va xolis munosabat;
- shaxsning qadr-qimmati va huquqlariga hurmat bilan yondashish.

Psixologik xavfsizlik — bu shaxsning ruhiy salomatligi, ta'limdagi muvaffaqiyati va ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydigan, o'zini erkin va himoyalangan his etishiga xizmat qiluvchi qulay psixologik muhitdir.

Ta'lim muassasasida sog'lom psixologik muhitni yaratish ta'lim sifati va tarbiya samaradorligini ta'minlaydigan muhim omillardan biridir. Psixologik xavfsiz maktab muhiti o'quvchilarning erkin fikr bildirishi, o'z salohiyatini namoyon etishi, ijtimoiy moslashuvi va ruhiy salomatligini qo'llab-quvvatlaydi. Bunday muhitda o'quvchilar o'zlarini hurmat qilingan, himoyalangan va qadrlangan shaxs sifatida his qiladilar. Shu sababli maktab muhitining psixologik xavfsizligini muntazam baholab borish va uni rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Psixologik xavfsizlik – bu ta'lim jarayoni ishtirokchilarining tahqirlash, zo'ravonlik, kamsitish yoki psixologik bosimdan xoli bo'lgan, o'z fikrini erkin ifoda eta oladigan hamda o'zini himoyalangan his qiladigan muhitda faoliyat yuritishidir. Bunday muhit o'quvchilarning bilim olish motivatsiyasini, emotsional barqarorligini va ijtimoiy faolligini oshiradi.

Nazariy jihatdan Abraham Maslowning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasiga ko'ra, xavfsizlik hissi insonning asosiy ehtiyojlaridan biri hisoblanadi. O'quvchi o'zini xavfsiz his qilgan taqdirdagina bilim olish, ijodkorlik va shaxsiy rivojlanishga to'liq e'tibor qaratishi mumkin. Lev Vygotskyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi ham o'quvchining psixologik rivojlanishida qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhitning muhimligini asoslaydi.

Maktab muhitining psixologik xavfsizligini baholashda kuzatish, suhbat, anonim so'rovnomalar, psixologik testlar va sotsiometrik metodlardan foydalaniladi. Ushbu usullar orqali o'quvchilar va pedagoglar o'rtasidagi munosabatlar, sinf jamoasining ijtimoiy-psixologik iqlimi, zo'ravonlik yoki bulling holatlari, emotsional zo'riqish darajasi hamda maktabdagi umumiy psixologik atmosfera aniqlanadi.

Psixologik xavfsizlikni rivojlantirish uchun ta'lim muassasasida o'zaro hurmat, bag'rikenglik va hamkorlik tamoyillariga asoslangan munosabatlarni shakllantirish zarur. Pedagoglarning demokratik boshqaruv uslubi, o'quvchilarning fikriga hurmat bilan yondashish, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish hamda diskriminatsiya va zo'ravonlikning oldini olish bo'yicha tizimli profilaktik ishlar olib borilishi muhimdir.

Maktab psixologi psixologik xavfsizlikni ta'minlashda asosiy mutaxassislardan biri hisoblanadi. U psixologik monitoring o'tkazadi, xavf guruhiga kiruvchi o'quvchilarni aniqlaydi, individual va guruhiiy maslahatlar beradi, treninglar tashkil etadi hamda pedagoglar va ota-onalarga psixologik tavsiyalar ishlab chiqadi. Shuningdek, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish, stressni boshqarish va emotsional intellektni shakllantirishga qaratilgan mashg'ulotlar maktab muhitining psixologik xavfsizligini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi.

Maktab muhitining psixologik xavfsizligini ta'minlashda o'quvchilar, pedagoglar va ota-onalar o'rtasida ochiq, samimiy va ishonchli muloqotni yo'lga qo'yish muhim omillardan biridir. Ta'lim muassasasida har bir o'quvchining fikri hurmat qilinadigan, shaxsiy qadr-qimmati e'tirof etiladigan hamda kamsitish va zo'ravonlikka mutlaqo yo'l qo'yilmaydigan muhitni yaratish psixologik xavfsizlikning asosiy sharti hisoblanadi. Bunday muhit o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi, ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi va ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi. Psixologik xavfsizlikni rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri muntazam psixologik monitoringni tashkil etishdir. Monitoring natijalari asosida xavf guruhiga mansub o'quvchilar aniqlanib, ular bilan individual va guruhiiy psixokorreksion ishlar olib boriladi. Shu bilan birga, pedagoglar uchun stressni boshqarish, samarali muloqot, konfliktlarni konstruktiv hal etish hamda emotsional intellektni rivojlantirishga qaratilgan treninglar tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir.

Zamonaviy ta'lim sharoitida maktabning psixologik xavfsizligi nafaqat an'anaviy ta'lim muhiti, balki raqamli makonni ham qamrab oladi. Shu sababli o'quvchilarda internetdan xavfsiz foydalanish madaniyatini shakllantirish, kiberbulling va onlayn zo'ravonlikning oldini olish bo'yicha profilaktik tadbirlarni muntazam o'tkazish zarur. Bu

jarayonda maktab psixologi, sinf rahbarlari, ota-onalar va axborot texnologiyalari mutaxassislarining hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik va psixologik baholash ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malaka hamda shaxsiy rivojlanish darajasini aniqlashga xizmat qiladi. Mazkur baholash orqali o'qituvchi har bir o'quvchining individual imkoniyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini chuqurroq anglaydi hamda ta'lim jarayonini ular asosida tashkil etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ta'limning samaradorligini oshirish va sifatini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Pedagogik va psixologik baholashning asosiy vazifalari o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini xolis aniqlash, ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan metod va texnologiyalar samaradorligini tahlil qilish, o'quvchilarning intellektual hamda shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashdan iborat. Shuningdek, baholash natijalari ta'lim muassasalarida boshqaruv qarorlarini qabul qilish, o'quv jarayonini takomillashtirish va sifat monitoringini olib borishda muhim axborot manbai vazifasini bajaradi.

Baholash natijalariga tayangan holda individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, alohida yondashuvni talab qiladigan o'quvchilar bilan samarali ishlash, ularning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari kengayadi. Shu jihatdan pedagogik va psixologik baholash ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim mexanizmlardan biri hisoblanadi.

Pedagogik va psixologik baholash masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida keng tadqiq etilgan ilmiy yo'nalishlardan biridir. Mazkur mavzuga oid ilmiy manbalarda baholashning nazariy asoslari, mezonlari, diagnostik vositalari, psixologik testlar hamda ularning ta'lim jarayonidagi amaliy ahamiyati yoritilgan. Ushbu adabiyotlar baholash tizimini takomillashtirish, ta'lim sifatini oshirish va shaxsga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirishga oid ilmiy xulosalarni o'z ichiga oladi.

A. Abduqodirovning "Pedagogik baholash tizimi" nomli asarida pedagogik baholashning tamoyillari, mezonlari va zamonaviy yondashuvlari batafsil bayon etilgan. G. Nazarovaning "Ta'lim psixologiyasi asoslari" kitobida o'quvchilarning psixologik

xususiyatlari, ta'lim motivatsiyasi hamda baholashning ruhiy rivojlanishga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilingan. D. Hasanboyevaning "Psixologik baholash metodlari" asarida esa psixodiagnostik metodlar, testlardan foydalanish, natijalarni tahlil qilish va ularni amaliyotga tatbiq etish masalalari yoritilgan.

Mazkur tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, kuzatish, suhbat, anketa, psixologik diagnostika hamda pedagogik kuzatuv metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar yordamida pedagogik va psixologik baholashning ta'lim sifati hamda o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'siri o'rganildi va ilmiy xulosalar shakllantirildi. Shuningdek, ta'lim muassasasida ijobiy psixologik iqlimni shakllantirish uchun o'quvchilarning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, jamoaviy loyihalar, psixologik treninglar, ijtimoiy-psixologik aksiyalar va sog'lom turmush tarzini targ'ib qiluvchi tadbirlarni keng yo'lga qo'yish tavsiya etiladi. Bunday yondashuv o'quvchilarning emotsional farovonligini mustahkamlaydi, ta'lim sifati va tarbiya samaradorligini oshiradi hamda maktabda xavfsiz, sog'lom va qo'llab-quvvatlovchi psixologik muhitni barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktab muhitining psixologik xavfsizligi o'quvchilarning ruhiy salomatligi, shaxsiy rivojlanishi va ta'lim samaradorligini ta'minlovchi muhim omildir. Uni muntazam baholash, psixologik diagnostika va profilaktik tadbirlarni amalga oshirish, sog'lom psixologik muhit yaratish hamda maktab psixologi, pedagoglar va ota-onalar hamkorligini kuchaytirish orqali ta'lim muassasasida xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi muhitni shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziyev E.G'. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Karimova V.M. Psixologik xizmat asoslari. – Toshkent, 2018.
3. Nishonova Z.T. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
4. Shoumarov G'.B. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2019.
5. Abraham Maslow. A Theory of Human Motivation.

6. Lev Vygotsky. Mind in Society.
7. UNESCO. Safe Learning Environments.
8. UNICEF. Child-Friendly Schools Manual.